

which determine the peculiarities of the legal status of a notary public. It has been established that the issue of the legal status of a notary is regulated in the most detailed manner in the state in which the notary is included in the judiciary (the Greek Republic). However, in other countries there is also a practice of providing for constitutional and legal provisions that determine the special and independent status of notary bodies (for example, in Slovenia). In countries with a federal system or with a high level of decentralization, there are cases where the legislator emphasizes the special importance of the notary institution and its national significance in constitutional norms (for example, Spain, Germany). Of course, the lack of reference in the constitutional norms to notary bodies does not indicate a reduction of its importance in the state. However, it seems that the constitutional and legal norms that determine the specific status of notary bodies, especially in the case of granting notaries a wide range of powers, are quite appropriate, as they can not only emphasize the importance of the notary as an independent institution, but also clearly define its place in the system of state bodies and institutions operating in the state.

It was concluded that the constitutional and legal norms, which define the legal status of the notary and/or notary bodies, are usually associated with the presence of a public component in notarial activity, the legally defined connection of the notary with the state, and a wide range of powers of notaries. It has been established that all the above-mentioned three aspects are characteristic of the Ukrainian notary as well. The discrepancy between practice and theory, which consists in the practical application by notaries of the principle laid down in Art. 19 of the Constitution of Ukraine. In addition, the constitutional and legal norm could emphasize the independence and independence of the notary institution and become the basis for the introduction at the level of criminal law norms of the prohibition of interference in notarial activities.

Keywords: *notary, legal status, constitutional and legal norms, notarial activity, powers, notary bodies.*

УДК 336.77:338.43:94 (477) «312»
DOI: 10.31733/2078-3566-2022-4-72-77

Дмитро СЕЛІХОВ©
доктор юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ДІЯЛЬНІСТЬ ЗЕМСЬКИХ КАС ДРІБНОГО КРЕДИТУ В ГУБЕРНІЯХ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Проаналізовано процес підготовки відповідних правових актів, які в роки столипінської аграрної реформи були покладені в основу функціонування земських кас дрібного кредиту. Беручи до уваги той факт, що основні ідеї земського кредиту, метою якого було забезпечення дрібних товаровиробників обіговими коштами, були сформульовані задовго до роботи так званої «Особливої наради з потреб сільськогосподарської промисловості» та її місцевих комітетів у губерніях і повітах, автор обґрунтував висновок про наявність зацікавленості широких верств населення у розширенні установ дрібного кредиту, залучивши до нього земські органи місцевого самоврядування. Суттєвим, якщо не вирішальним, фактором підвищеної уваги урядових кіл до проблем реформування усіх сфер суспільного життя було загострення соціальних протиріч в країні, які знайшли своє відображення у відомих подіях 1905–1907 років. Не випадково ж проєкт зразкового статуту було розроблено за пропозицією низки місцевих комітетів про потреби сільськогосподарської промисловості, значна частина складу яких мала безпосередній стосунок до органів земського самоврядування. Той факт, що основні ідеї проєкту зразкового статуту, розробленого у 1904 році, знайшли своє втілення в остаточному варіанті цього статуту, ухваленого міністром фінансів у 1906 році, зайвий раз свідчить про бажання уряду якнайшвидше розширити можливості безпосередніх товаровиробників, що найчастіше належали до непривілейованих станів, адже частина земців, що належала до привілейованих станів тогочасного суспільства, мала доступ до довгострокового банківського кредиту, а тому особливої активності у справі земського дрібного кредиту не виявляла.

Ключові слова: *земство, земські каси, дрібний кредит, Російська імперія, Наддніпрянська Україна, законодавство.*

© Д. Селіхов, 2022
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2180-1010>
dmitriy.selihov1969@gmail.com

Постановка проблеми. На сучасному етапі реформування аграрного сектору економіки України залишається надзвичайно актуальним питання забезпечення сільськогосподарських товаровиробників обіговими коштами та найсучаснішими зразками відповідних машин і механізмів. У цьому зв'язку певний інтерес як для теоретиків, так і для практиків нашої держави становить досвід по забезпеченню потреб аграріїв у грошових і товарних кредитах такими органами місцевого самоврядування, як земство.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. На цей час в історичній літературі нагромаджено немало досліджень із тих чи інших проблем, пов'язаних із функціонуванням іпотечних банківських кредитів. Що ж до короткострокових позик, які у своїй діяльності найчастіше практикували кредитні та ощадно-позичкові товариства кооперативного типу, то із цього питання наукових публікацій на порядок менше. Земський же дрібний кредит ще не був у центрі уваги вітчизняних (не кажучи вже про закордонних) дослідників. Мова може йти лише про його окремі сюжети, які містяться в опублікованих останнім часом загальноісторичних працях [1–4]. Окремі питання земського дрібного кредиту порушувались також у працях представників дорадянської історіографії [5].

Мета статті: аналіз історико-правових аспектів діяльності земських кас дрібного кредиту, які залишаються маловідомою сторінкою вітчизняної історії.

Виклад основного матеріалу. Земства, як органи місцевого самоврядування, для яких були небайдужими проблеми регіону, вже з часу свого організаційного оформлення на рубежі 1870-80-х рр. обговорювали навіть проєкти створення земського банку [6, с. 131], або ж земської каси. Однак після створення державних Селянського (1882 р.) і Дворянського банків земства відклали на певний час ідею створення власної кредитної установи. На початку ХХ ст. навіть в урядових колах зрозуміли, що наявна кредитна система не задовольняє інтереси широких мас трудового люду як у селі, так і в місті. Не випадково ж на одному з перших засідань Особливої наради про потреби сільськогосподарської промисловості серед першочергових питань, які стояли на порядку денному, була проблема дрібного кредиту. Не дивно, що в низці губерній європейської частини імперії, включно з Наддніпрянською Україною, органи місцевого самоврядування знову повернулися до ідеї створення власної кредитної установи. То ж економічна рада Полтавського губернского земства на своєму засіданні 16 листопада 1902 р. обговорила проєкт статуту банку Полтавського губернского земства, схваливши його основні ідеї [7, с. 29]. Однак про земський банк уряд і чути не хотів. На його думку, мова могла йти лише про касу при губернських і повітових земствах, яка могла б кредитувати дрібних товаровиробників, для яких дорога до банку була зачинена через їх недостатнє, на думку банкірів, майнове становище. У будь-якому разі в липні 1903 р. урядова газета «Правительственный вестник» опублікувала проєкт статуту земських кас дрібного кредиту, до написання якого долучився і відомий свого часу економіст професор А. Чупров. Цей проєкт містив такі розділи, як загальне положення, та розділи, статті яких повинні були регулювати усі основні стадії кредитних операцій. У загальному положенні, де йшлося про мету земельної каси дрібного кредиту, говорилось, що ця установа створюється для полегшення сільським господарям, землевласникам, кустарям і ремісникам виробляти відповідну видавати відповідні кошти: а) на основі особистої довіри; б) під забезпечення поручительства на певний термін і в) під застави «виробів господарства позичальника». Стаття 17 проєкту земської каси регулювала умови надання позики на купівлю інвентаря, який і був гарантією повернення кредиту. Проте загальна сума позики під заставу інвентаря не повинна була «перевищувати половини основного капіталу каси». Якщо позикку брали сільські громади, то гарантією її повернення були відповідні ухвали сільських сходів. Термін позик на господарські потреби обмежувався одним роком; на купівлю інвентаря – трьома роками, тоді як на «господарське поліпшення» він міг сягати п'яти років. Розмір позики під заставу інвентаря не повинен був перевищувати три чверті їх оцінки. У ст. 21 було визначено порядок погашення кредиту, відсотки по якому повинні були встановлюватися у кожному конкретному випадку економістами повітового чи губернского земства. Особа або установа, що отримала кредит, зобов'язувалась видавати касі боргове зобов'язання, в якому і зазначались умови позики. Не повернута у встановлені терміни позичка стягувалась із боржника за допомогою поліції або волосного правління. Однією із особливостей проєкту земської каси дрібного кредиту

була норма ст. 25, яка давала право на здійснення посередницької діяльності, зокрема, по продажу сільськогосподарським товаровиробникам тих чи інших знарядь праці у кредит. Підтвердженням схвальної позиції уряду щодо відкриття земських кас дрібного кредиту є те, що у наступному, 1904 р., імператор 7 червня підписав закон, відомий як «Положення про установи дрібного кредиту». У ньому серед інших установ дрібного кредиту вперше згадуються і земські каси, які мали право існувати лише там, де діяло «Положення про земські установи». На території Наддніпрянської України це були три губернії Лівобережжя (Полтавська, Харківська і Чернігівська) та три Півдня отримали на це дозвіл губернського комітету у справах дрібного кредиту, але з умовою надання йому відповідної інформації про кожну таку установу. Іншим пунктом цього закону (ст. 53) управляючим конторами чи відділеннями Державного банку дозволялося надавати установам дрібного кредиту, включно із земською касою, відповідні позички для забезпечення їх обіговими коштами. Ті, хто отримував від Державного банку кредит, зобов'язаний був звітувати про використання коштів відповідно до вимог статуту цього банку. У разі потреби його працівники мали право здійснювати ревізію фінансів земської каси.

Соціальні потрясіння 1905 р. дещо затримали процес завершення юридичних процедур, пов'язаних із законодавчим забезпеченням діяльності вищезгаданих кредитних установ. Зразковий статут, на підставі якого мали право функціонувати земські каси, було затверджено лише 14 червня 1906 р. Порівнюючи проект статуту та його остаточний варіант як нормативної бази функціонування земських кас дрібного кредиту, переконуємося в тому, що основні положення проекту були зафіксовані в 1906 р. у його остаточному варіанті. Мова може йти лише про деталізацію окремих положень. Тож у розділі «Загальні положення» мало місце уточнення щодо району дії каси. Згідно зі ст. 2 статуту вона могла функціонувати лише у межах того повіту чи губернії, земство якої відкрило таку касу. Деталізовано було і формальні ознаки каси, яка повинна містити: а) назву; б) місцезнаходження її правління; в) розмір основного капіталу, спосіб його утворення і умови, на підставі яких каса може ним розпоряджатися; г) обсяг зобов'язань каси у межах, встановлених у ст. 18 «Положення про установи дрібного кредиту»; д) місцевості, територію яких охоплює діяльність каси, якщо земство ухвалить рішення розповсюдити її географію не на увесь повіт чи губернію. Ба більше, статут передбачав можливість видачі кредиту до 1000 крб, за умови наявності застави у вигляді врожаю чи ремісничих виробів (ст. 4). Статут 1906 р. мав розділ «Внески і позички», якого взагалі не було в проекті. Статті цього розділу (№ 21–33) регулювали форми, порядок та умови внесків до каси, відсотки за якими встановлювало відповідне земство в кожному окремому випадку. Черговим нововведенням був четвертий розділ статуту – «Сприяння установам дрібного кредиту», де йшлося про порядок видачі позик кредитним та ощадно-позичковим товариствам. Розділ п'ятий – «Позики» не лише деталізував порядок їх видачі, але й містив положення, яких не було в проекті. Було, зокрема, визначено поняття, які розкривали зміст терміна «короткотермінові» (до одного року) та «довготермінові» (від одного до 5 років) позички. З метою конкретизації прав і обов'язків позичальника під час отримання кредиту під заставу майна до ст. 43 було виписане роз'яснення у вигляді окремого додатку під назвою: «Правила про позики під заставу рухомого майна, яке каса бере на зберігання». До числа нових положень, зафіксованих у розділі, де йдеться про порядок стягнення заборгованості (ст. 49), треба віднести норму, яка передбачала можливість стягнення боргу не лише з позичальника, але і з його поручителя. При цьому поручителю надавалось сім пільгових днів для добровільного погашення заборгованості через поліцію, волосне правління або суд.

Останнім був розділ: «Управління земською касою», в якому детально описано функції як земства загалом, так і правління каси, яке повинне було складатися із трьох осіб, що обиралися земськими зборами із свого складу або сторонніх осіб на трирічний термін (ст. 66). Проте до складу правління не могли входити члени земської управи або особи, які були родичами «до другого ступеня включно» (ст. 67). Підсумки річної роботи каси оформлялися у вигляді звіту по формі. Отже, в середині 1906 р. була створена законодавча база ще однієї установи дрібного кредиту поряд із вже наявними двома формами кооперативного кредиту – ощадно-позичковими та кредитними товариствами. Однак практика його застосування виявилась не дуже успішною через небажання переважної частини земських діячів витратити кошти на забезпечення

дрібних товаровиробників обіговими коштами чи товарами на пільгових для них умовах. Так звані гласні, обрані згідно з відповідним майновим цензом до складу повітових чи губернських земських зборів, належали, як правило, до заможної, привілейованої частини тогочасного суспільства, а тому дрібним кредитом користувалися мало. Так або інакше, протягом наступного, 1907 р., по всій імперії лише 19 земств організували такі каси. На території Наддніпрянської України перші земські каси були в 1907 р. засновані Охтирським повітовим та Катеринославським губернським земством [7, с. 270]. Мало що змінилося у цьому плані і в наступні роки. Наприклад, у 1909 р. на території 9 губерній України діяло всього 15 земських кас, зокрема: Катеринославська та Полтавська губернії – по 4 каси відповідно; Харківська – 3; Чернігівська – 2; Херсонська і Таврійська – по одній касі. Усього ж по імперії діяло на той час лише 35 таких установ дрібного кредиту [9, с. 35].

Незадовільні, на думку уряду, результати застосування закону про діяльність земських кас та інших установ дрібного кредиту в роки активної реалізації столипінської аграрної реформи мали своїм наслідком підготовку таких правових актів, які б сприяли активізації процесу розвитку дрібного кредитування непривілейованих станів. У цьому зв'язку Комітет у справах дрібного кредиту 25 липня 1910 р. затвердив «Наказ про порядок відкриття установ дрібного кредиту», в якому окремий розділ було присвячено відкриттю земських кас. Однак зміни, порівняно із статутом 1906 р., виявилися незначними і її організаційного оформлення [17, с. 125]. Вказувалось, зокрема, що земські збори мають право обрати склад правління каси, затвердити кошторис витрат по управлінню, вказати джерела коштів для їх видачі установам дрібного кредиту як позички для створення основного капіталу, визначити умови прийняття внесків (термін, розмір відсотків, можливі обмеження щодо суми внесків, які можуть бути прийняті від однієї особи, тощо). Була і низка інших уточнень, які, втім, принципово не змінювали ті норми права, про які йшлося в зразковому статуті 1906 р. Тогочасні теоретики і практики кредитної справи у своїх публікаціях неодноразово звертали увагу на низьку ефективність роботи земських кас по забезпеченню населення дрібним кредитом. Про це, наприклад, писав у своїй праці про сільськогосподарський кредит у росії В. Морачевський та професор Санкт-Петербурзького університету Г. Шмідт. Професор Харківського університету А. Анциферов у 1912 р. на пропозицію місцевого губернського земства на основі своєї доповіді в місцевому земстві опублікував навіть брошуру під символічною назвою «О желательном направлении деятельности земских касс мелкого кредита», яка отримала схвальні відгуки Комітету сприяння сільської кооперації ІХ агрономічної наради при Харківській губернській земській управі. Незадовільні результати діяльності земських кас полягали, на думку професора Анциферова, не лише у відсутності потрібного досвіду, а й у тому, що досі ідеологи кредитної справи остаточно не визначилися щодо основного напрямку діяльності таких кредитних установ. «Одноосібний кредит чи організація кооперативного кредиту, – ось у чому суть цього питання», – твердив харківський економіст. Своє бачення подальшого розвитку земського дрібного кредиту він згрупував у чотирьох розділах. У першому («Земство і земельні каси дрібного кредиту») автор переконував громадськість у тому, що при організації земських кас «обов'язково повинна бути у наявності програма діяльності і план її реалізації» [5, с. 13]. У зв'язку із тим, що кредитування одноосібних позичальників суперечить основним принципам діяльності земських кас дрібного кредиту, воно може мати місце лише у виняткових випадках, коли йдеться про «культурно-агрономічний» його характер. Земські каси повинні ставити собі за мету організацію як короткотермінового, так і довготермінового кредиту не лише кредитним кооперативам, але й іншим організаціям, як-то: споживчі та сільськогосподарські товариства, виробничі, підсобно-виробничі і трудові артілі, а також інші кооперативи, які ставлять перед собою завдання поліпшення економічного добробуту своїх членів шляхом організації спільного виробництва у різних сферах сільськогосподарського чи ремісничого профілю. Важливим, на думку Анциферова, повинно бути застосування принципу, згідно з яким земській касі не треба прагнути за будь-яку ціну отримати комерційний прибуток. Щоб реалізувати на практиці намічені принципи функціонування земської каси, Анциферов пропонував включати до складу наглядової ради та правління каси не лише земських діячів, але й представників усіх видів кооперативів, обраних на агрономічних та кооперативних з'їздах чи нарадах.

У розділі «Чергові завдання кас» автор наголошував на необхідності забезпечення кредитних кооперативів довгостроковими позичками. Невідкладним завданням земств у цьому плані повинно бути налагодження ефективної сітки (розміщення) кооперативів. Суттєвим недоліком він вважав те, що кооперативи створюються, як правило, у межах волості, тоді як в основу відповідної сітки повинні бути покладені «ознаки економічного і побутового характеру, які встановлюються шляхом обстеження як кредитних потреб населення, так і діяльності вже існуючих кооперативів» [5, с. 14]. Остання повинна мати всебічний характер експертизи фінансового становища товариства; при цьому особливу увагу треба приділити «внутрішній організації товариства та економічним умовам району його діяльності», для чого вкрай необхідними є відомості про економічне життя району. Їх, на думку автора, можна отримати шляхом особливого обстеження умов життєдіяльності мешканців того регіону, на який поширюється діяльність земських кас. Результатом обговорення пропозицій професора Анциферова стало не лише схвалення його пропозицій, але й постанова Харківської губернської управи такого змісту: «З метою правильної організації і спрямування кооперативної справи при повітових управах повинна бути введена посада інструктора по кооперації» [5, с. 25]. Немає сумніву в тому, що у подальшому правове становище земських кас зазнало б подальших змін, проте з початком у 1914 р. Світової війни це питання із зрозумілих причин втратило свою актуальність. Самі ж каси продовжували свою діяльність і в умовах війни. Наприклад, Херсонська земська каса дрібного кредиту, початок діяльності якої належить до 1912 р., мала наприкінці 1915 р. баланс, що становив 204 495 крб 33 коп. За звітний період, тобто протягом 1915 р., каса видала кредитів на загальну суму 171 481 крб 25 коп., зокрема: кредитним і ощадно-позичковим товариствам – 4 000 крб, тоді як окремим домогосподарям – 167 481 крб 25 коп. Усього таких позик було видано 1651, з яких на купівлю великої рогатої худоби було використано 106 179 крб 25 коп.; на купівлю коней – 56 687 крб; на купівлю землеробських знарядь праці, машин і механізмів – 167 481 крб 25 коп. [10, с. 73].

Висновки. Викладене надає підстави для твердження про те, що, незважаючи на незначні, порівняно з іншими видами сільськогосподарського кредиту результати діяльності земських кас дрібного кредиту як в губерніях Наддніпрянської України, так і загалом по імперії, завдяки постійним ініціативам місцевих органів земського самоврядування уряд, врешті-решт пішов їм назустріч, законодавчо врегулювавши їхню діяльність. Беручи до уваги цей факт, не було б, очевидно, зайвим і нашим вітчизняним органам місцевого самоврядування вивчити можливість дрібного кредитування мешканців регіону за рахунок місцевих бюджетів. Можливо, такі кредити були б більш доступними для населення, ніж ті, які пропонують сьогодні комерційні банки

Список використаних джерел

1. Крот Л. М. Роль земств Лівобережної України в модернізації сільського господарства (1864–1914 рр.) : автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.01. Тернопіль, 2009. 20 с.
2. Якименко М. А. Роль земств у фінансовій підтримці сільського господарства Полтавщини епохи вільного підприємництва (кінець XIX–початок XX століття). *Історична пам'ять*. 2009. № 2. С. 45–55.
3. Коріненко П. С. Проблеми державного кредитного забезпечення поміщицьких та селянських господарств в роки столипінської аграрної реформи. *Український селянин* : зб. наук. пр. 2006. Вип. 10. С. 29–32.
4. Ткач М. П. Правове регулювання діяльності земських кас дрібного кредиту у Російській імперії. *Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку* : зб. матеріалів IX Міжнар. науково-практ. конф., присвяч. 20-й річниці заснування інституту президентства в Україні (м. Суми, 21–22 трав. 2011 р.). Суми : Сумська філія Харків. нац. ун-ту внутр. справ, 2011. С. 53–56.
5. Анциферов А. Н. О желательном направлении деятельности земских касс мелкого кредита. Харьков : Тип. «Печатное дело», 1912. 21с.
6. Свод постановлений Полтавского губернского земства. Т. 2. Полтава : Тип. И. А. Дохмана, 1886. 347 с.
7. Журнал заседания экономического совета Полтавского губернского земства 16-го ноября 1902 года. Приложение к журналу «Хуторянин» № 11. Экономическая и сельскохозяйственная деятельность Полтавского земства, Полтава : Типо-литогр. губернского правления, 1903. С. 29–48.
8. Проект устава земских касс мелкого кредита (губернских и уездных). *Правительственный вестник*. 1903. № 163.

9. Статистический справочник по Югу России. Полтава : Электрич. Типо-литогр. И. А. Дохмана, 1910. 76 с.

10. Отчет Хорольской уездной земской управы за 1915 год в 2-х частях. Хорол : Тип. Ш. Д. Хайкина, 1916. 205, 262 с.

Надійшла до редакції 14.09.2022

References

1. Krot, L. M. (2009) Rol zemstv Livoberezhnoi Ukrainy v modernizatsii silskoho hospodarstva (1864–1914 rr.) [The role of zemstvos of the Left Bank of Ukraine in the modernization of agriculture (1864–1914)] / L. M. Krot : avtoref. dys. kand. ekonom. nauk : 08.00.01. Ternopil, 20 p. [in Ukr.].

2. Yakymenko, M. A. (2009) Rol zemstv u finansovii pidtrymtsi silskoho hospodarstva Poltavshchyny epokhy vilnoho pidpriemnytstva (kinets XIX–pochatok XX stolittia) [The role of zemstvos in the financial support of agriculture in the Poltava Oblast during the era of free enterprise (end of the 19th and beginning of the 20th centuries)]. *Istorychna pam'iat. № 2*, pp. 45–55. [in Ukr.].

3. Korinenko, P. S. (2006) Problemy derzhavnoho kredytnoho zabezpechennia pomishchyt'skykh ta selianskykh hospodarstv v roky stolypynskoi ahrarnoi reformy. [Problems of State Credit Provision of Landlord and Peasant Farms in the Years of the Stolypin Agrarian Reforms]. *Ukrainskyi selianyn : zb. naukovykh prats. Issue, 10*, pp. 29–32. [in Ukr.].

4. Tkach, M. P. (2011) Pravove rehuliuвання diialnosti zemskykh kas dribnoho kredytu u Rosiiskii imperii [Legal regulation of the activity of zemstvo small credit funds in the Russian Empire]. Derzhava i pravo: problemy stanovlennia i stratehiia rozvytku : zb. materialiv IX Mizhnarodnoi nauk.-prakt. konf., prysviacheno 20-y richnytsi zasnuvannia instytutu prezydentstva v Ukraini (m. Sumy, 21–22 trav. 2011 r.). Sumy : Sumska filiya Kharkiv, nats. un-tu vnutr. Sprav, pp. 53–56. [in Ukr.].

5. Antsyferov, A. N. (1912) O zhelatelnom napravlenii deiatelnosti zemskykh kass melkoho kredyta [On the desired direction of the activities of Zemsky cash registers of small credit]. Kharkov : Typ. «Pechatnoye delo», 21 p. [in Russ.].

6. Svod postanovlenyi Poltavskoho hubernskoho zemstva [Code of resolutions of the Poltava provincial zemstvo]. T. 2. Poltava : Typ. Yu. A. Dokhmana, 1886. 347 p. [in Russ.].

7. Zhurnal zasedaniya ekonomycheskoho soveta Poltavskoho hubernskoho zemstva 16-ho noiabria 1902 hoda [Journal of the meeting of the economic council of the Poltava provincial zemstvo on November 16, 1902]. Prylozhenye k zhurnalu «Khutorianyn» № 11. Ekonomycheskaia y sel'skokhoziaistvennaia deiatelnost Poltavskoho zemstva, Poltava : Typo-lytohr. hubern. pravleniia, 1903. pp. 29–48. [in Russ.].

8. Proekt ustava zemskykh kass melkoho kredyta (hubernskykh y uездnykh) [Draft charter of zemstvo cash desks for small loans (provincial and county)]. *Pravyl'tselvennyi vestnyk*, 1903. 20 yuliia, № 163. [in Russ.].

9. Statystycheskyi spravochnyk po Yuhu Rossyy [Statistical handbook for the South of Russia]. Poltava : Elektrych. Typo-lytohr. Y. A. Dokhmana, 1910. 76 p. [in Russ.].

10. Otchet Khorolskoi uездnoi zemskoi upravly za 1915 hod v 2 chastiakh [Report of the Khorol district zemstvo council for 1915 in 2 parts]. Khorol : Typ. Sh.D. Khaikyna, 1916. 205, 262 p. [in Russ.].

ABSTRACT

Dmytro Selikhov. The activity of small credit zemstvo funds in the provinces of Dnieper region of Ukraine: historical and legal aspects. The article analyzes the process of preparation of relevant legal acts, which during the years of the Stolypin agrarian reform were laid as the basis for the functioning of the zemstvo small credit funds. Taking into account the fact that the main ideas of the zemstvo credit, the purpose of which was to provide small commodity producers with working capital, were formulated long before the work of the so-called Special meeting on the needs of the agricultural industry' and its local committees in the provinces and districts, the author substantiated the conclusion that the presence of the interest of broad sections of the population in the expansion of small credit institutions, involving zemstvo bodies of local self-government.

A significant, if not decisive, factor in the increased attention of government circles to the problems of reforming all spheres of social life was the aggravation of social contradictions in the country, which were reflected in the well-known events of 1905-1907 years. It is not by chance that the draft of the model charter was developed at the suggestion of a number of local committees on the needs of the agricultural industry, a large part of which was directly related to the zemstvo self-government bodies. The fact that the main ideas of the project of the model statute, developed in 1904, were embodied in the final version of this statute, approved by the Minister of Finance in 1906, once again indicates the government's desire to expand the opportunities of direct commodity producers, who most often belonged to the unprivileged distribution, as soon as possible, because part of the zemstvos, who belonged to the privileged classes of the society at that time, had access to long-term bank credit, and therefore did not show particular activity in the zemstvo small credit business.

Keywords: *zemstvo, zemstvo cash registers, small credit, russian empire, Transdnipier Ukraine, legislation.*